

UN NOU APEDUCT DIN TERITORIUL CALLATIAN

MIHAI IONESCU

Cu ocazia unor cercetări de teren pe care le-am efectuat pe valea lacului Mangalia¹ în anii 1986—1989 am descoperit urmele unui nou apeduct de tip *canalis structilis*, parțial distrus de lucrările de amenajare a malului nordic al lacului Mangalia. Ceea ce a mai rămas din blocajul apeductului este vizibil pe o distanță de aproximativ 100 m în zona cuprinsă între Șantierul Naval nr. 1 și Avicola (fig. 1).

Apeducte din tuburi ceramice au mai fost semnalate la Callatis² în zona obunei Ciukur Bostan din nordul Mangaliei³, dar și în zona străzii Ștefan cel Mare⁴.

Într-un studiu cu privire la aprovizionarea cu apă a cetăților vest-pon-tice, M. Botzan a făcut câteva considerații cu privire la unul din apeductele callatiene⁵ și la cișmeaua⁶ de la gura Văii Bașpunar⁷, asupra cărora vom reveni mai jos.

Apeductul și părți care au mai rămas din construcția sa le-am cercetat în cinci puncte:

1. Foarte aproape de cotul pe care îl face Valea Mangalia în dreptul comunei Limanu sînt vizibile pe stîncă din calcar cochilifer urmele lăsate de daltă pe o lungime de 9 m și pe 0,40 m înălțime; aici constructorul a folosit stîncă pe o lățime de 0,22—0,40 m, drept pat pentru ridicarea blocajului apeductului. (fig. 1/1 și fig. 2). Se mai pot observa pe stîncă urme de mortar compus din nisip cu scoici mărunte, var și puțină cărămidă pisată.

2. La 50 m vest, lingă un stîlp de beton se poate observa apeductul pe jumătate demolat. S-a păstrat peretele dinspre stîncă pe o înălțime de 0,45 m și o lățime de 0,28 m din care 0,03 m tencuiala executată în *opus signinum*. Cuveta nu s-a păstrat decît pe 0,10 m lățime, tencuiala fiind de 0,07 m, iar blocajul pe care se sprijină de 0,20 m. (fig. 3/1). Blocajul este executat din blocete mici de calcar legate cu aceiași mortar a cărui compoziție am descris-o mai sus. (fig. 4).

¹ Cu privire la caracteristicile văii și lacului Mangalia, vezi A. Breier, *Lacurile de pe litoralul românesc al Mării Negre*, E.A. București, 1976, p. 30—33, fig. 20—26.

² V. Canarache, *SCIV*, 2, 1951. 2, p. 63.

³ A. Breier, *op. cit.*, p. 30, 31, fig. 21.

⁴ C. Ionomu, *Pontica*, 1, 1968, p. 235—268.

⁵ M. Botzan, *Pontica*, 13, 1980, p. 308—312 și fig. 3, 5, 6.

⁶ *Ibidem*, p. 309, fig. 4.

⁷ A. Breier, *op. cit.*, p. 30.

⁸ Menționăm că apeductul a fost adus în starea pe care am constatat-o de lucrările de amenajare a malului lacului, efectuate cu buldozerele.

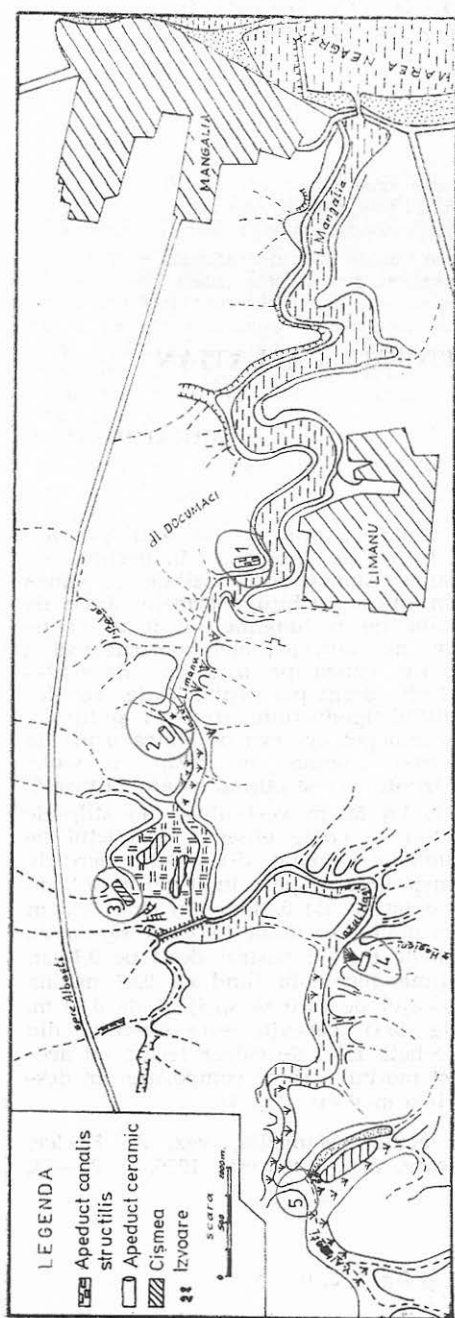

Fig. 1

3. La încă 20 m spre vest blocajul apeductului este vizibil pe o lungime de 3 m și are aceleași caracteristici, dar cu un fragment de capac din calcar cu grosimea de 0,15 m și lățimea în profil de 0,45 m; stratul de tencuială se păstrează doar sub capac pe o grosime de 0,03 m (fig. 3/2).

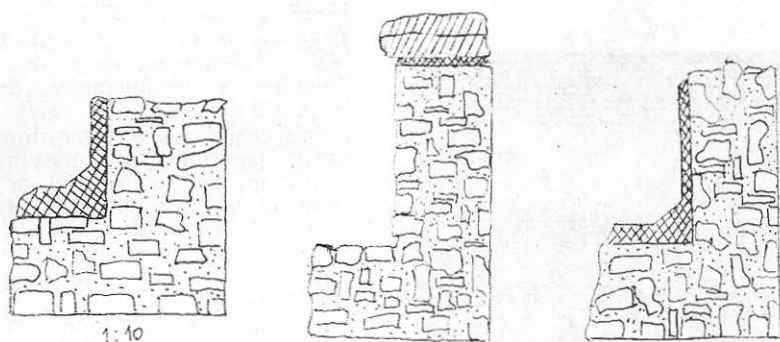
4. La 15 m către vest de punctul nr. 3, pe o lungime de cca. 7 m apare aceeași situație ca la punctul 1, talpa blocajului fiind săpată în stîncă pe o lățime de 0,40 m, iar urmele de mortar apar pînă la 0,56 m înălțime. În continuare este vizibil blocajul, aici peretele dinspre stîncă avînd 0,18 m, cu tencuiala de 0,02, iar cuveta cu o scafă laterală de 0,06 m se păstrează pe o lățime de 0,15 m; înălțimea totală a blocajului ce s-a păstrat este de 0,56 m (fig. 3/3).

5. La 25 m spre vest de punctul nr. 4 se păstrează blocajul aproape în întregime, inclusiv două pietre de capac *in situ*, a treia fiind prăbușită peste cuveta. Capacul, din calcar nefasonat, are dimensiunile de $0,15 \times 0,25 \times 0,41$ m, iar spațiile dintre pietre sînt umplute cu blocuri legate cu mortar. Deasupra capacului se află un strat de egalizare din mortar de 0,03 m. Blocajul are 0,58 m înălțime și 0,64 m lățime, din care peretele dinspre stîncă 0,18 m, iar celălalt 0,23 m; tencuiala cuvetei are 0,02 m, iar la fund 0,04 m, lățimea cuvetei fiind de 0,19 m, din care două, scafe laterale de 0,06 m și fundul cuvetei de 0,07 m lățime; înălțimea canalului este de 0,36 m. Depunerea de calcar de 1–2 mm apare chiar sub capac, deci apeductul a funcționat sub presiune, iar faptul că depunerea este prezentă și în zonele unde scliviseala a fost erodată, denotă faptul că apa a curs prin apeduct și după degradarea lui. (fig. 3/4, fig. 5 și 6).

Căminul de decantare cercetat de M. Botzan se află lîngă o stație de pompare a apei, la vest de punctul numit de localnici „La Carieră”. Dimensiunile căminului sînt 0,425 m în amonte $\times$ 0,44 m în aval $\times$ 0,495 m pereții laterali, iar capacul format din două blocuri din calcar, unul mai mare, de $0,62 \times 0,15$ m și altul mai mic pentru egalizare. Pereții sînt construiți din fragmente de cărămizi cu grosimea de 0,02 m, spre talpă, ele alternînd cu

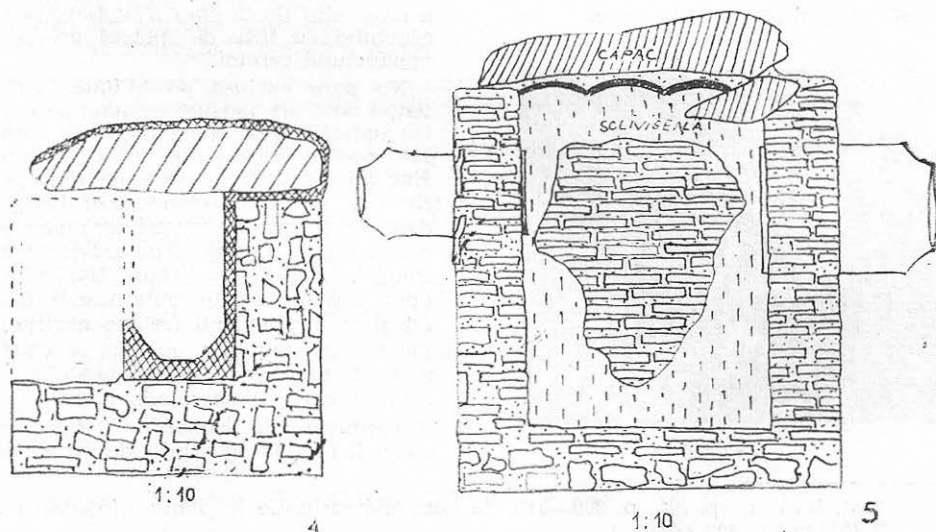
Fig. 2

1

2

3

1:10

1:10

Fig. 3

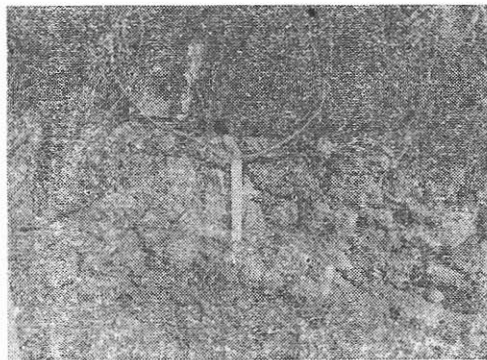

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

blochete din piatră legate cu mortar, iar în interior acoperite cu o scliviseală de 6 mm grosime, formată din mortar ce are în componență cărămidă fin pisată. (fig. 1/2; 3/5; fig. 7).

La construcția căminului de decantare au fost folosite și fragmente de la tuburi ceramice de apeduct sparte, așa cum se poate observa și la nivelul superior al peretelui dinspre deal. (fig. 3/5; 7). Depunerea de calcar este de 1—2 mm; conducta dinspre amonte are diametrul de 0,155 m și la mufa 0,115 m; grosimea conductei este de 8 mm, iar lungimea de 0,34 m din care mufa 0,045 m. Tubul din aval are diametrul de 0,235 m, grosimea de 15 mm, lungimea de 0,34 m din care mufa 0,045 m, iar diametrul mufei 0,18 m. Ambele conducte sînt legate la mufare cu același mortar ce a fost folosit la construcția căminelor de decantare⁹. (fig. 3/5; 8).

Apeductul are aici orientarea VSV—ENE, iar fundația căminului este de —0,30 m față de nivelul actual (maxim) al apei. La cca 80 m ENE de căminul de decantare, lucrările de escavare au distrus apeductul. Se pot observa fragmente de tuburi ceramice cu diametrul de 0,235 m.

Rămîne în contituare în discuție problema originii (*caput aquae*) a celor două apeducte. Nu s-au descoperit, deocamdată, urmele unei captări romane a izvoarelor de la gura Văii Bășpunar, rămînînd cu titlu de ipoteză originea apeductului ceramic¹⁰.

Nu pare exclusă posibilitatea existenței unui alt apeduct ceramic pe partea sudică a Văii Mangalia, lîngă pompele pentru irigații din nordul satului Hagieni, supoziție bazată pe descoperirea de către subsemnatul în 1988, a două fragmente de tuburi ceramice cu diametrul de 0,18 m și pe existența în zona insulei de pe Iazul Hagieni a unor izvoare foarte puternice.¹¹ (fig. 1/4 și 5). Oricum, nu trebuie neglijată ipoteza ca unul din apeductele callatiene de pe Valea lacului Mangalia să fie avut *caput aquae* aici.

Apeductul tip *canalis structilis* are analogii în Dobrogea prin descoperirile

⁹ M. Botzan, *op. cit.*, p. 309—310, dă doar dimensiunile în plan : 0,45×0,48 m.

¹⁰ *Ibidem*, p. 309 și fig. 3, 4.

¹¹ A. Breier, *op. cit.*, loc cit.

Fig. 7

Fig. 8

de la Histria¹², Ovidiu¹³, Tomis¹⁴, Tropaeum Traiani¹⁵ și poate fi datat cu aproximație în secolele III—IV e.n.

Apeductele callatiene vin să întregască imaginea asupra acestui aspect al urbanismului în Dobrogea romană, alături de celelalte apeducte identificate, pînă acum, la Troesmis¹⁷, Novio-

dunum¹⁸, Măcin¹⁹, Cerna²⁰, Dăeni²¹, Luncavița²², Mircea Vodă²³, Sinoe²⁴, Gura Canliei²⁵, Bălțăgești²⁶, Casimcea²⁷, demonstrînd, în același timp, importanța vieții economice în provincia romană dintre Dunăre și Marea Neagră.

¹² V. Canarache, *op. cit.*, p. 67—68 și fig. 3 și M. Botzan, *op. cit.*, p. 304—305, nr. 3.

¹³ Gh. Papuc, *Pontica*, 15, 1982, p. 161—165, fig. 1, 2, 3.

¹⁴ M. Bucovală, *Pontica*, 1970, p. 204—207.

¹⁵ Al. S. Ștefan, BMI, anul XLI, nr. 3, 1972, p. 43—53; apeductul de la Șipote și din zona „Mina Veche” a fost cercetat în 1989 și 1990 de M. Sâmpetru, Al. Barnea și M. Ionescu.

¹⁶ Gh. Papuc, *op. cit.*, p. 172.

¹⁷ Al. S. Ștefan, BMI, VL, nr. 4, 1971, p. 50—51.

¹⁸ DID, II, București, 1968, p. 476.

¹⁹ TIR, L 35, p. 24 — apeduct la 5 km est de Măcin și Al. Suceveanu, Al. Barnea, *La Dobroudja Romaine*, București, p. 185.

²⁰ TIR, L 35, p. 32.

²¹ *Ibidem*, p. 37.

²² *Ibidem*, p. 49 și Al. Suceveanu, Al. Barnea, *op. cit.*, p. 187.

²³ TIR, L 35, p. 51.

²⁴ *Ibidem*, p. 66.

²⁵ Al. S. Ștefan, BMI XLI, nr. 3, 1972, p. 43—45.

²⁶ TIR, p. 43.

²⁷ V. Canarache, *op. cit.*, loc cit.

UN NOUVEAU AQUEDUC DU TERRITOIRE CALLATIEN

MIHAI IONESCU

Résumé

L'auteur présente des découvertes archéologiques inédites faites à l'occasion des recherches du terrain des années 1986—1989, au bord nordiques du Lac Mangalia.

1. Un aqueduc type „*canalis structilis*“ dont les traces sont visibles dans

cinq points tout près d'Avicola Mangalia: il peut être daté aux IIIe et IVe siècles de n.è.

2. Un chemin de décantation d'un aqueduc céramique. L'aqueduc est visible aussi à cca 80 m ENE, détruit par des excavations.

3. Des traces d'un aqueduc céramique au nord du village Hagieni qui prouve l'hypothèse de l'existence de la source (*caput aquae*) d'un aqueduc dans la zone. L'auteur fait aussi des considérations sur les sources des aqueducs callatiens.

Fig. 1 — La carte de la zone des recherches.

Fig. 2 — Des traces de l'aqueduc sur la roche.

Fig. 3/1, 2, 3, 4. Des sections de l'aqueduc type *canalis structilis*

Fig. 3/5, Section du chemin de décantation de l'aqueduc céramique.

Fig. 4, 5, 6. Des images de l'aqueduc type *canalis structilis*

Fig. 7, 8 — Des détails du chemin de décantation